GENERATIV SUN'IY INTELLEKT VOSITALARIDAN FOYDALANISH ASOSIDA TALABALARNING INGLIZ TILIDA AKADEMIK YOZUV KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISH METODIKASI

Zokirova Dilobaroy Jasurbek qizi
Andijon davlat chet tillari instituti
https://orcid.org/0009-0006-1861-8767
dilobaroyzokirova@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu tezisda generativ sun'iy intellekt (GenAI) vositalarini ingliz tilida akademik yozuvni o'rgatish jarayoniga pedagogik jihatdan asoslangan holda integratsiya qilish metodikasi yoritiladi. Akademik yozuvning g'oya ishlab chiqish, dalillash, akademik uslub, manbaga havola berish, tahrirlash va refleksiya bosqichlari uchun besh bosqichli o'quv modeli taklif etiladi. Modelda sun'iy intellekt talaba o'rniga matn yozuvchi vosita emas, balki savol beruvchi, fikr-mulohaza bildiruvchi va tahrirni qo'llab-quvvatlovchi yordamchi sifatida belgilanadi. Formativ baholash rubrikasi va shaffof foydalanish tamoyillari tavsiya qilinadi. Ish nazariy-metodik xarakterga ega bo'lib, unda empirik tajriba natijalari keltirilmaydi.

Kalit so'zlar: generativ sun'iy intellekt, akademik yozuv, ingliz tili, metodika, formativ baholash, yozma nutq, prompt, akademik halollik.

KIRISH

Globallashuv sharoitida oliy ta'lim talabalaridan ingliz tilida ilmiy g'oyani mantiqiy ifodalash, akademik janr talablariga rioya qilish, manbalarni tanqidiy baholash va mustaqil matn yaratish talab etilmoqda. Akademik yozuv faqat grammatik to'g'rilik emas, balki maqsadli auditoriyaga mos dalillash, matnning izchilligi va ilmiy etika kabi o'zaro bog'langan kompetensiyalar majmuasidir. GenAI vositalari reja tuzish, qayta ifodalash va tezkor fikr-mulohaza olish imkonini bersa-da, noto'g'ri ma'lumot, to'qima havola va tayyor matnga qaramlik xavfini ham yuzaga keltiradi [1, 2].

Tadqiqotning maqsadi — ingliz tilida akademik yozuvni o'rgatishda GenAI vositalaridan ongli, nazoratli va bosqichma-bosqich foydalanishga asoslangan metodik modelni ishlab chiqish hamda uning baholash mezonlarini tavsiflash. Usul sifatida ilmiy adabiyotlarni nazariy tahlil qilish, pedagogik modellashtirish va mezonli baholash yondashuvlaridan foydalanildi.

ASOSIY QISM

Akademik yozuv jarayoni rejalashtirish, dastlabki matnni yaratish va qayta ko'rib chiqishdan iborat takrorlanuvchi faoliyat sifatida qaraladi [3]. Ikkinchi til akademik yozuvi bo'yicha izlanishlar janr, auditoriya hamda matn maqsadini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi [4]. Shu sababli GenAI bilan ishlashda talabaning mustaqil qaror qabul qilishi markazda qolishi lozim. ChatGPT asosidagi formativ fikr-mulohazaning til o'rganuvchilar yozuviga ta'sirini tekshirgan tadqiqot ham mavjud, biroq uni barcha o'quv kontekstlari uchun avtomatik natija sifatida talqin qilib bo'lmaydi [5].

Taklif etilayotgan "Tahlil — Reja — Yozish — Tekshirish — Refleksiya" (TRYTR) metodik modeli besh bosqichdan iborat. Har bir bosqichda talaba AI javobini tanqidiy tekshiradi; o'qituvchi esa topshiriqning maqsadi, ruxsat etilgan yordam darajasi va baholash mezonlarini oldindan belgilaydi. Quyidagi jadvalda amaliy ish ketma-ketligi ifodalangan.

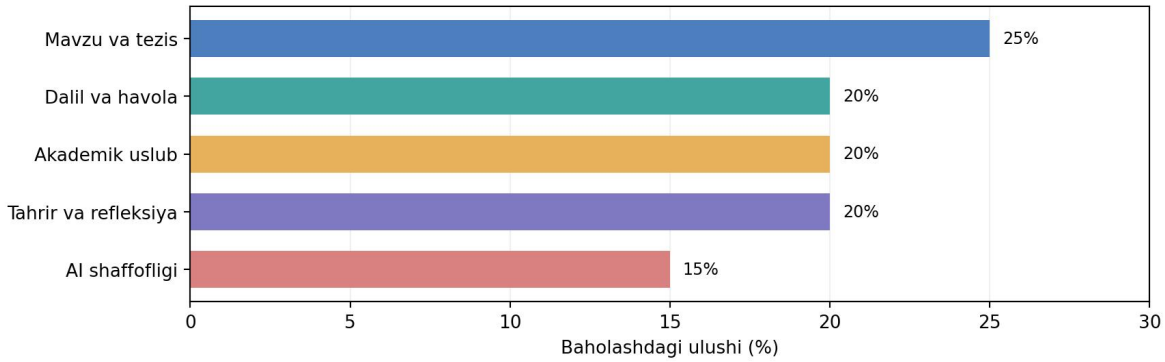
© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

1-jadval. GenAI yordamida akademik yozuv kompetensiyasini rivojlantirish bosqichlari

Bosqich	Talabaning faoliyati	GenAI vositasining o'rni
1. Tahlil	Mavzu, auditoriya va ilmiy savolni aniqlash	AIga aniqlashtiruvchi savollar tuzdirish
2. Reja	Tezis, argument va paragraf xaritasini mustaqil yaratish	Rejaning mantiqiy bo'shliqlarini topdirish
3. Yozish	Dalilga tayangan dastlabki matnni yozish	Muqobil iboralar yoki bog'lovchilarni so'rash
4. Tekshirish	Manba, fakt, iqtibos, grammatika va izchillikni tekshirish	AI izohlarini asl manbalar bilan solishtirish
5. Refleksiya	Qaysi tuzatish nega qabul qilinganini asoslash	AI yordami haqida foydalanish qaydnomasini yozish

Masalan, argumentativ esse yozishda o'qituvchi "How can universities foster responsible AI use in academic writing?" savolini beradi. Talaba dastlab 150–200 so'zli mustaqil reja ishlab chiqadi, so'ng AIga "Identify two unsupported claims in my outline; do not write the essay for me" mazmunidagi so'rov yuboradi. Olingan mulohazalar ilmiy adabiyot va topshiriq mezonlari bilan solishtiriladi. Keyingi bosqichda talaba kirish, asosiy argument va xulosani mustaqil yozadi, AI faqat til aniqligi yoki mantiqiy uzilishlarni ko'rsatadi. Bunday yondashuv o'quvchining matnga egalik hissini saqlashga xizmat qiladi [6, 7].

Formativ baholashda mazmun va argumentatsiya, dalillarning ishonchliligi, akademik uslub, tahrir va refleksiya, shuningdek AI yordamidan foydalanishning shaffofligi ajratiladi. Quyidagi diagrammada metodik taklif sifatida belgilangan baholash og'irliklari berilgan. Foizlar kuzatuv natijasi yoki samaradorlik statistikasi emas.

1-rasm. Akademik yozuvni baholash rubrikasi tarkibiy qismlari (muallif taklif etgan namunaviy model)

Rubrika bo'yicha yakuniy natija quyidagicha hisoblanishi mumkin: B = 0,25M + 0,20D + 0,20U + 0,20T + 0,15S. Bu yerda M — mavzu va tezis sifati, D — dalil va havolalar, U — akademik uslub, T — tahrir va refleksiya, S — AI yordamidan shaffof foydalanish ko'rsatkichi. Har bir ko'rsatkich 0–100 oralig'ida baholanadi. Formula sinovdan o'tkazilmagan metodik taklifdir.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Akademik halollikni ta'minlash uchun talaba ishlatilgan AI vositasini, foydalanish maqsadini va qabul qilingan tahrirlarni qisqa qayd etishi kerak. Har qanday keltirilgan ilmiy manba mustaqil verifikatsiya qilinadi; AI tomonidan yaratilgan bibliografik tavsiflar avtomatik ishonchli deb qabul qilinmaydi. UNESCO tavsiyalari inson nazorati, maxfiylik va pedagogik maqsadga moslikni birinchi o'ringa qo'yadi [1]. Tadqiqotchilar katta til modellari samarasi bilan birga xatolar va noto'g'ri ishonch xavfini ham qayd etganlar [2, 8].

Metodik modelni keyinchalik baholash uchun nazorat va tajriba guruhlarida bir xil yozma topshiriqlarni boshlang'ich va yakuniy bosqichda bajarish, ishlarni anonim rubrika asosida ikki baholovchi tomonidan tekshirish va natijalarning statistik farqini hisoblash tavsiya etiladi. Bundan tashqari, talabalar yozuv kundaliklari va AI bilan ishlash qaydnomalarini sifat jihatidan tahlil qilish foydali bo'lishi mumkin [9, 10].

XULOSA

Generativ sun'iy intellekt vositalari ingliz tilida akademik yozuvni rivojlantirishda, avvalo, talabaning mustaqil fikrlashi va tahrir qilish ko'nikmasini qo'llab-quvvatlagan taqdirdagina pedagogik qiymat kasb etadi. Taklif etilgan TRYTR modeli yozuv jarayonini besh bosqichda tashkil etish, AI fikr-mulohazasini manbalar bilan tekshirish, mualliflik mas'uliyatini saqlash va baholashni aniq mezonlarga tayash imkonini beradi. Model samaradorligi haqidagi yakuniy xulosalar esa kelgusidagi eksperimental tadqiqotlar orqali aniqlanishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Miao, F., & Holmes, W. (2023). Guidance for generative AI in education and research. UNESCO. https://doi.org/10.54675/EWZM9535
2. Kasneci, E., Sessler, K., Küchemann, S., Bannert, M., Dementieva, D., Fischer, F., et al. (2023). ChatGPT for good? On opportunities and challenges of large language models for education. Learning and Individual Differences, 103, 102274. https://doi.org/10.1016/j.lindif.2023.102274
3. Flower, L., & Hayes, J. R. (1981). A cognitive process theory of writing. College Composition and Communication, 32(4), 365–387. https://doi.org/10.2307/356600
4. Hyland, K. (2003). Second language writing. Cambridge University Press.
5. Mahapatra, S. (2024). Impact of ChatGPT on ESL students' academic writing skills: A mixed methods intervention study. Smart Learning Environments, 11, Article 9. https://doi.org/10.1186/s40561-024-00295-9
6. Hyland, K., & Hyland, F. (Eds.). (2006). Feedback in second language writing: Contexts and issues. Cambridge University Press.
7. Hattie, J., & Timperley, H. (2007). The power of feedback. Review of Educational Research, 77(1), 81–112. https://doi.org/10.3102/003465430298487
8. Tlili, A., Shehata, B., Adarkwah, M. A., Bozkurt, A., Hickey, D. T., Huang, R., & Agyemang, B. (2023). What if the devil is my guardian angel: ChatGPT as a case study of using chatbots in education. Smart Learning Environments, 10, Article 15. https://doi.org/10.1186/s40561-023-00237-x
9. Lo, C. K., Yu, P. L. H., Xu, S., Ng, D. T. K., & Jong, M. S.-Y. (2024). Exploring the application of ChatGPT in ESL/EFL education and related research issues: A systematic review of empirical studies. Smart Learning Environments, 11, Article 50. https://doi.org/10.1186/s40561-024-00342-5

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.